

Ion CAZABAN

ELENA BARLO – portret cu vechiul dulap

La începutul anilor '80, pregăteam un catalog amănunțit al scenografiei românești din prima jumătate a secolului XX. Prieteni cercetători ai artelor plastice mă stimulau să-l fac, oricât de dificil era așa ceva în condițiile noastre de documentare, precare și dezorganizate. Era o întreprindere încă neîncercată, într-o direcție aproape neștiută atunci, și, desigur, justificată. Au fost cinci ani de căutări prin biblioteci, arhive, fonduri de muzee și colecții particulare – completate de contacte cu familiile scenografilor, cu colaboratorii lor. Pentru că, dacă nu toți scenograful din epocă, erau dispăruți în eternitate, puținii rămași își trăiau bătrânețea undeva în străinătate. Firește, nu toți erau scenografi de prim-plan. Mulți semnaseră decoruri anodine în puzderia de montări comerciale ce umflau repertoriul vremii, alții, dimpotrivă, erau autorii unor proiecte interesante, dar neconcretizate, sau se întâlneau sporadic cu teatrul. Aveam în vedere aproximativ 50 de nume, ceea ce dovedea ponderea și dezvoltarea activității scenografice într-o perioadă ce merita cercetată. Socoteam că investigațiile se vor reduce la articolele de presă, schițele și fotografiile ce aveam șansa să se fi păstrat ori la relatările unor martori, atât de necesare în asemenea situații. Iată că, într-o zi, aflui de existența unui supraviețuitor și nu departe, în altă țară, ci la București. Pe colaboratoarea regizorului Soare și a scenografului Feodorov, pe realizatoarea de costume Elena Barlo – care s-a impus uluitor pentru tinerețea ei după Primul Război Mondial – o cunoscuse colega mea din Institutul de Istoria Artei al Academiei Române, Letitia Gâță, în căutare de material documentar pentru tratatul nostru de istoria teatrului. Într-adevăr, odinioară, numele Elenei Barlo devenise vestit peste noapte, pentru specialitatea sa, până atunci total pauperă. Costumele de spectacol nu vor mai fi comandate peste hotare, nici improvizate la repezeală prin adaptarea celor ținute în magazie – Elena Barlo a demonstrat, de la debut, că ele sunt o posibilă creație aparte, concepute într-un mod propriu fiecărei premiere. Încât, la prima expoziție de scenografie, din 1927, inițiată de Ștefan I. Nenițescu la Librăria „Hasefer”, schițele ei, alături de ale altor tineri, erau remarcate elogios de Camil Petrescu: „Capricioase, absurde și fermecătoare schițe de costume prezintă d-ra Elena Barlo, care a influențat arta costumului la noi” (*Argus*, 15 iunie 1927). Un elogiu extraordinar, adresat unei foarte tinere creatoare, de abia 22 de ani, care se arăta dotată cu gust personal, imaginație, cromatică emoțională... la catalogul plănuit, întâlnirea cu Elena Barlo putea fi de două ori folositoare, pentru că lucrase cu Feodorov, recunoscut ca eminent colorist în decorurile sale. Se înțelegeau întru totul și el o prețuia la superlativ: „Are o fantezie și o colorație uimitoare” (*Viața literară*, 24 decembrie 1927). Cu câțiva ani înainte, tot Camil Petrescu, cronicar foarte atent în aprecieri, remarcă noutatea costumelor imaginate de Elena Barlo pentru un spectacol de balet, unde, comparativ, altele apăreau perimate (*Rampa*, 8 noiembrie 1924). Lui Camil, i se alătură și alți critici de atunci, ca Teodor Simionescu-Râmniceanu (*sym*), Iosif Nădejde, Ion Marin Sadoveanu sau Petru Comarnescu.

După un apel telefonic, în ziua fixată (era prin '83-'84), intram în gangul unui bloc din preajma Institutului de Arhitectură. Elena Barlo locuia la etaj, pe o scară îngustă, cum se construia altădată. Mi-a deschis: scundă, albită de vârstă, îmbrăcată simplu, chiar foarte modest – și voi afla curând că nici nu se putea îmbrăca altfel. Cea care realizase minunate și costisitoare costume pentru alții, era constrânsă la o îmbrăcăminte uzată și la cenușul unor obiecte de strictă necesitate, înghesuite într-un interior infim. La aproape 80 de ani, trăia într-un apartament extrem de mic,

fără nimic „artistic” – cum ar fi de presupus. Mobile roase de vreme, pereți de mult nezugrăviți. Dintr-un fel de nișă, un spațiu minuscul, suplimentar, se aude o voce de femeie, întrebând ceva pe rusește. Doamna Barlo anunță sosirea mea și mă prezintă surorii ei, la fel de bătrână, fără vedere, culcată pe un pat (așa cum o voi găsi și la viitoarele vizite). Se pare că sora ei (Olga?), în tinerețe, urcase pe scenă, ca balerină. Aflu că, pentru scurt timp, ea fusese soția lui Victor Feodorov, chiar în stagiunile colaborării lui cu Elena Barlo. Observ că vor aduce vorba mereu despre el și, abia acum îi cunosc sfârșitul: arestarea (prin noiembrie–decembrie 1944), deportarea și moartea în gulagul siberian.

Cum doream, Elena Barlo îmi vorbește și despre viața ei, mult mai puțin bogată și fantezistă decât costumele pe care le-a dat scenei. E adevărat, a întâlnit oameni foarte diferiți, de toate caracterele, care aveau nevoie de talentul și munca sa. Din trecut, păstrează într-un dulap puține mărturii, neașteptat de puține: câteva schițe de costum, în acuarelă, un prea reprezentative și neglijent conservate, câteva fotografii și un album cu imagini din spectacolele la care colaborase cu Feodorov. Dar e mult de când le-a făcut și altceva nu mai are. Doar anii pe care-i adună.

Îmi spune că s-a născut în Ucraina, la Jitomir, la 10 mai 1905. ca și alți scenografi (Pojedaev, Feodorov, Løvendal), în anii revoluției și războiului civil din Rusia, s-a refugiat peste Nistru. A urmat școala de Belle-Arte din Chișinău (1920–1923), cu profesorii Auguste Baillyère, Plămădeală și Cojan. În teatru intră ca asistentă scenograf, mai întâi la Naționalul craiovean, pentru spectacolele regizorului Victor Bumbescu. Se pare că numele *Victor* i-a marcat începutul carierei: Victor Bumbescu, Victor Feodorov. Cu al doilea va lucra apoi în capitală, la Naționalul de aici și la Operă. Într-o fotografie – îmi explică – se află împreună cu George Florescu, Nottara, George Georgescu, Egizzio Massini, Scarlat Cocorăscu, Al. Buzescu – lângă clădirea Operei de-atunci. Câteva stagiuni ale anilor '20, cu Soare și Feodorov, a format un trio creator de ritm și culoare, mereu evidențiat de cronicarii premierelor.

Între 1932–1936, a căpătat o bursă la Paris și, cu această ocazie, participă la lecțiile de pictură din atelierul lui Edouard Mac Avoy. Cine era Mac Avoy? Îmi dă să răsfoiesc un volum ilustrat din care aflu: era un bordeaulez, născut în 1905 (ca și Elena Barlo), crescut în Elveția, cu studii la Academia Julian din Paris. După un început ca peisagist, se consacră portretului de celebrități: Papa Ioan XXIII, Picasso, Mauriac, Cocteau, Gide, Prințesa Bibesco, Chagall, Ionesco, De Gaulle... Din 1967, era președintele Salonului de toamnă – cam atât rețin despre profesorul parizian.

La Paris, Elena Barlo nu pierde legătura cu teatrul, realizând scenografia la două montăripe Champs Elisées. Dar, pentru cheltuielile zilnice, va lucra la o casă de mode. Revenind în București, și-a reluat activitatea la Opera Română și va colabora cu școala de balet deschisă de Elena Penescu-Liciu și Anton Romanovsky. După 1948, este angajată la Național, apoi la Teatrul Giulești, până la pensie...

Deschid albumul cu fotografii și mă străduiesc să le închipui colorate. Dar ele nu restituie, desigur, pentru decoruri și costume, strălucirea culorilor, dinamica formelor în spațiu, efectele ritmice – deseori semnalate de cronicari. Totuși, îmi dau seama, Elena Barlo simplifica documentarea (inerentă pieselor clasice), elimina prisosul de detalii, păstra doar linia adecvată personajului pentru a da relief scenic chiar și unei apariții anonime din evoluția de ansamblu. Dincolo de absența culorii, distingem caracterul comic sau tragic, burlesc sau dramatic, prestanța eroilor (Feodorov amplasa, uneori, un fel de arcade, de portaluri, care le favorizau intrarea în ochii publicului). Cred că am fost ultimul care am privit, acolo, albumul cu „suveniruri” fotografice. Situația materială a celor două femei era dezastruoasă, încât, atunci când au aflat că poate fi achiziționat de Biblioteca Academiei, au renunțat imediat la el. Albumul „Feodorov” și câteva acuarele au fost vândute. Îmi amintesc bucuria cu care au primit banii, destul de mulți pentru anul acela. Sora oarbă era surprinsă de „averea” căpătată. Cât nu știu câte pensii. Dar insuficientă pentru visul ei:

plecarea la o clinică din Elveția, unde i s-ar fi redat vederea. Elena Barlo pomenea zilnic de viitoarea lor plecare. Deocamdată, banii au fost cheltuiți, treptat, pentru alimentele obținute cu greu, la cozile lungi din acei ani. Generoasă, Elena Barlo nu m-a uitat: mi-a procurat două pachete de unt. Un cadou care m-a bucurat și pe mine, picase la timp...

Vechiul dulap se golise fără sentimentalisme de imaginile spectacolelor de altădată. Ele stăruiau, însă, nevăzute de alții, doar în memoria Doamnei Barlo. De unde nici efemerul teatrului, nici vântul mușcător al istoriei trăite nu le putea clinti.

TEATROGRAFIE SELECTIVĂ

- 1923: Teatrul Național, Craiova**
Nyu, Osip Dimov; *Glauco*, E.S. Morselli
- 1924: Teatrul Național, Craiova**
Esop, Th. de Bainville
- 1925: Teatrul Național, Craiova**
Hamlet, Shakespeare
Visul unei nopți de vară, Shakespeare
- 1926: Teatrul Național, București**
Judith și Holofern, Fr. Hebbel
- 1927: Teatrul Național, București**
Comedia fericirii, N. Evreinov
Coppelia, I. Nonna Otescu
- 1928: Teatrul Național, București**
Lorenzaccio, A. de Musset
Mult zgomot pentru nimic, W. Shakespeare
Prințesa Turandot, Gozzi
- 1929: Teatrul Național, București**
George Dandin, Molière
Măsură pentru măsură, W. Shakespeare
Rodia de aur, Adrian Maniu,
 Al. O. Teodorescu
Om și supraom, G.B. Shaw
- 1931: Teatrul Național, București**
Act venetian, Camil Petrescu
- 1933: Studio des Champs-Elisées**
Stiopic et Mania, N. Evreinov
- 1934: Studio des Champs-Elisées**
Les noces venitiennes, Abel Hermant
- 1948: Teatrul Național, București**
Haiducii, V. Eftimiu
MichelAngelo, Al. Kirîtescu
- 1950: Teatrul Național, București**
Trei surori, A.P. Cehov
Gaițele, Al. Kirîtescu
- 1954: Teatrul Giulești**
Chirița în provincie;
Piatra din casă, V. Alecsandri
- 1956: Teatrul Giulești**
Vinovați fără vină, A.N. Ostrovski
Volpone, Ben Jonson
- 1957: Teatrul Giulești**
Plicul, L. Rebreanu
Titanic vals, T. Mușatescu
Doctor fără voie, Molière

